

Bp Edward Ozorowski. *Eucharystia w nauce i praktyce Kościoła katolickiego*. Poznań 1990 ss. 407. Księgarnia Św. Wojciecha.

Bp prof. dr hab. Edward Ozorowski, kierownik Katedry Historii Teologii w ATK, wydał obszerną i cenną książkę na temat Eucharystii. Misterium Eucharystii wielokrotnie było przedmiotem polskojęzycznych opracowań teologicznych. Zwłaszcza z okazji II Krajowego Kongresu Eucharystycznego pojawiły się liczne prace, ale nie wyczerpały one opisu tej przedziwnej tajemnicy wiary chrześcijańskiej. Przeciwnie, jeszcze jaskrawiej ukazały potrzebę pewnego spojrzenia całościowego, wypracowania jakiejś syntezy opartej na dotychczasowym nauczaniu i refleksji teologicznej o Eucharystii. Wydaje się, że bp Ozorowski pragnie swoją pracą odpowiedzieć na tę potrzebę.

Książka składa się z dwu części: historycznej i systematycznej. C z ę ś ć I (s. 23-177) omawia dzieje nauki o Eucharystii. Rozdział I, poświęcony starożytności, wskazuje na środowisko kulturowe rodzącej się nauki o Eucharystii, główne źródła poznania oraz doktrynalny kontekst kształtowania się eucharystiologii. Ciekawym zabiegiem było umieszczenie na końcu pierwszego rozdziału obszernego aneksu (s. 56-77), poświęconego nauce Cyryla Jerozolimskiego o Eucharystii, który w tej dziedzinie zajmuje znaczące miejsce wśród Ojców starożytnego Kościoła. Rozdział II, obejmujący średniowiecze, ukazuje ciągłość, a zarazem przeobrażenia nauki o mszy św. W tym okresie dokonał się niewątpliwie rozwój wykładu tajemnicy eucharystycznej, a jednocześnie nastąpiło wyraźne zapoznanie jej dziękiczynnego i historiozbowczego wymiaru. Rozdział III dotyczy Soboru Trydenckiego, którego orzeczenia okazują się uwarunkowane spuścizną teologii średniowiecznej oraz polemiką antyprotestancką. Dokumenty Soboru wytyczyły na kilka wieków sposób wykładu misterium Eucharystii oraz ograniczyły teologiczne dyskusje w tej dziedzinie. Rozdział IV reasumuje nauczanie Magisterium oraz teologiczną refleksję czterech wieków poprzedzających Sobór Watykański II. Zmierzały one zasadniczo w kierunku obrony i wyjaśniania orzeczeń Soboru Trydenckiego. Rozdział V przynosi omówienie nauki Vaticanum II oraz wypowiedzi Pawła VI i Jana Pawła II o Eucharystii, które „charakteryzują się ujęciem egzystencjalnym, personalnym i ekumenicznym” (s. 163). Bardzo skrótowo zostały potraktowane teologiczne poszukiwania tego okresu. Najprawdopodobniej dlatego, że Autor w części następczej często się do nich odwołuje.

C z ę ś ć II (s. 179-385) chce stanowić „sumę tego, czego dziś Kościół katolicki uczy o Eucharystii” (s. 10). Eucharystia nade wszystko jawi się jako misterium dostępne jedynie w wierze (rozdział I). Ma ona swój wymiar znaku uobecniającego tajemnicę paschalną i jest sakramentem pozostającym w szczególnym związku z innymi sakramentami (rozdział II). Ciało i Krew Chrystusa, rzeczywiście obecne pod postaciami chleba i wina, oraz tajemnica przemiany stanowią istotę Eucharystii (rozdział III). Eucharystia ma nieodłączny wymiar ofiarniczy: pozostaje w ścisłym związku z wydarzeniem krzyża Chrystusa, uobecnia ofiarę krzyżową Chrystusa, będąc jednocześnie ofiarą Kościoła (rozdział IV). Poprawnego pojmowania Eucharystii nie da się oddzielić od wspólnoty eklezjalnej w znaczeniu *koinonia*; każda autentyczna wspólnota chrześcijańska wyrasta z Eucharystii oraz ku niej zmierza (rozdział V). Jednocześnie Eucharystię należy umiejscawiać w kontekście stwórczej i zbawczej mocy Słowa Bożego. Ona rodzi się dzięki Słowu, towarzyszy jej Słowo, a sama Eucharystia jest proklamacją zbawczych wydarzeń (rozdział VI). Eucharystia znaczy dziękczynienie; wymiar dziękczynny w sposób szczególny zakorzenia mszę św. w Starym Testamencie, a jednocześnie ukazuje specyficzność dziękczynienia mszalnego (rozdział VII). W Eucharystii spotykają się tajemnica Zmartwychwstania i Pięćdziesiątnicy. Działanie Ducha Świętego zarówno przemienia złożone dary chleba i wina, jak również uświęca uczestników zgromadzenia eucharystycznego (rozdział VIII). Eucharystia jest kultem składanym Bogu, a jednocześnie sama stanowi przedmiot kultu, który wydaje się opierać na solidnych podstawach teologicznych (rozdział IX). Wreszcie każda Eucharystia odnosi nas do rzeczywistości ostatecznej, otwiera na eschatologiczną pełnię naszego zjednoczenia z Ojcem, Synem i Duchem Świętym (rozdział X).

Książkę zamyka bogaty zestaw, ułożonej alfabetycznie, bibliografii (s. 386-402). W zdecydowanej większości są to prace posoborowe. Zbiór ponad 350 – wyłącznie polskojęzycznych – pozycji na temat

Eucharystii należy przywitać z uznaniem i radością. Można spodziewać się, że ułatwi i zachęci do dalszych teologicznych badań nad niezgłęzionym bogactwem tajemnicy Eucharystii.

Część pierwsza rozprawy rodziła się w kontekście wykładów akademickich i wynika z bardzo pożytecznego nurtu posoborowej teologii dogmatycznej, aby na dogmaty patrzeć historycznie, przyglądać się ich rozwojowi na przestrzeni dziejów. Nic dziwnego, że część historyczna książki została zaopatrzona w rozbudowany aparat naukowy. Daje wiedzę wielokierunkową, źródłową i wyraźnie zachęca do bardziej szczegółowych badań niektórych zagadnień. Obfite przypisy przynoszą bowiem bogactwo informacji, a jednocześnie ukazują możliwości źródłowego pogłębienia konkretnych tematów eucharystycznych. Stąd wydaje się, że akademickie środowiska teologiczne otrzymują cenną pomoc do wykorzystania na proseminariach i ćwiczeniach. W sumie ta część książki daje skondensowaną i ogólną wiedzę o dziejach nauki o Eucharystii. Ma tę zaletę, że czytelnik niejako jednym spojrzeniem może ogarnąć zasadnicze prawdy, główne nurty i wydarzenia tychże dziejów.

Jednocześnie łatwo można sobie wyobrazić pewien niedosyt czytelnika w obliczu niektórych ogólnych stwierdzeń czy niekiedy pobieżnych syntez. Na przykład wyraźnie skrótowo zostały potraktowane starotestamentalne korzenie Eucharystii. Przy omawianiu środowiska narodzin nauki eucharystycznej Autor poświęca więcej uwagi środowisku helleńskiemu i temu kręgowi kultury łacińskiej niż żydowskiemu. Słusznie podkreśla, że „nauka Kościoła o Eucharystii w swoich początkach była próbą zrozumienia słów i czynów Jezusa Chrystusa” (s. 23). Słowa i czyny Chrystusa zaś stają się zrozumiałe jako spełnienie obietnic i zapowiedzi Starego Testamentu. Te dotyczące Eucharystii, oderwane zwłaszcza od kontekstu Paschy żydowskiej, stają się w dużej mierze nieczytelne i podatne na dowolne interpretacje. Bp Ozorowski wyraźnie to zaznacza dopiero w drugiej części, gdy pisze: „Pascha i dzisiaj jest kluczem otwierającym drzwi do zrozumienia Eucharystii” (s. 209). Chciałoby się, aby to zdanie znalazło dosłowne odzwierciedlenie w rozprawie. Aby np. student teologii mógł zapoznać się szerzej ze strukturą Paschy żydowskiej. Przy tej okazji warto też byłoby odesłać polskiego czytelnika do rytuału Paschy, wydanego w 1933 r. w Warszawie – *Hagada na Pesach*, zestawionego w trzech wersjach językowych: hebrajskiej, jidisz i polskiej.

Wydaje się, że nadal cierpimy z powodu nie rozstrzygniętego „problemu, czy Ostatnia Wieczerza była wieczerzą paschalną czy nie. Zdania na ten temat wśród biblistów są podzielone” (s. 27). Szkoda, bo zarówno liturgiści, jak i dogmatycy (wśród nich bp Ozorowski) nie wątpią, że Eucharystia wskazuje, w sobie zawiera i realizuje Paschę starotestamentalną. Prawdopodobnie wyrośnie nam następne pokolenie duszpasterzy i młodych teologów, którzy nigdy nie zapoznali się bliżej z istotnymi treściami Paschy, jaką Jezus sprawował z uczniami i podczas której ustanowił Eucharystię. Nie została wykorzystana szansa zapobieżenia temu w omawianej książce.

Druga część rozprawy „jest rezultatem osobistych przemyśleń towarzyszących wykładom” (s. 5). Autor dąży do połączenia wiernego wykładu współczesnej nauki o Eucharystii z własnymi przeżyciami i refleksją. Z jednej strony dążenie to wyraża się w przejrzystym układzie 10 rozdziałów, obejmujących 10 aspektów, a zarazem głównych tematów, w których dziś ujmuje się tajemnicę Eucharystii. Ponadto najczęściej są cytowane dokumenty Vaticanum II oraz wypowiedzi ostatnich papieży. Niejednokrotnie są też omawiane stanowiska współczesnych teologów. Z drugiej strony tzw. aparat krytyczny został ograniczony do minimum. Dostrzega się jakby pewien wysilek nawiązania kontaktu z jak najszerszym gronem czytelników. Dlatego język staje się przystępny, terminy techniczne rozjaśniane w bardziej potocznych wyrażeniach. Ponadto wielokrotnie wykład któregoś z aspektów misterium Eucharystii przechodzi w rozważanie o wyraźnie osobistym zabarwieniu. Każdy zaś z ważniejszych tematów kończy się jakimś dłuższym tekstem-świadectwem, wyjętym bądź z pism Ojców Kościoła, bądź z dokumentów Magisterium, bądź też współczesnych teologów czy pisarzy. Bp Ozorowski zdaje się jakby wskazywać na rodowód swoich przemyśleń, a jednocześnie odsłaniać rys własnej duchowości eucharystycznej. Na uwagę zasługuje również powoływanie się na niektóre wspaniałe teksty teologów prawosławnych i protestanckich. Warto upowszechniać tę praktykę w wykładach teologii nad Wisłą.

Wartości książki E. Ozorowskiego są niezaprzeczone. Przede wszystkim daje pewne całościowe spojrzenie na Eucharystię – od strony zarówno historycznej jak i systematycznej. Pod tym względem uzupełnia pewną lukę w posoborowym piśmiennictwie teologicznym w naszym kraju. Być może dogmatycy uznają, że wiele zagadnień zostało potraktowanych zbyt skrótowo i ogólnie. Niemniej praca przygotowuje grunt pod eucharystiologię szczegółową, ponieważ daje klucz do zrozumienia różnych konkretnych problemów związanych z tajemnicą Eucharystii.